

Publikacja ze zbiorów Biblioteki Głównej AGH w Krakowie

Digitalizacja dorobku naukowo-badawczego Profesorów AG w Krakowie w l. 1919–1945

projekt dofinansowany w ramach programu Ministra Edukacji i Nauki „Społeczna Odpowiedzialność Nauki”

moduł: Wsparcie dla bibliotek naukowych

01.11.2022–31.07.2024
SONB/SP/54,8765/2022

55

21 $\frac{1}{2}$ s-63

AKADEMJA GÓRNICZA W KRAKOWIE

PRAWOZNAWSTWO OGÓLNE
Według wykładów prof.inż.Jana Zarańskiego.

7388 W/mk

~~823~~

Nakładem Sekcji Wydawniczej Stowarzyszenia
Studentów Akademii Górniczej w Krakowie.

1924.

II ~~22134~~

II, 4480

N2B 3921

Prawo obejmuje zewnętrzne stosunki ludzi pomiędzy sobą. Już płacąc n.p. za bilet tramwajowy wykonujemy czynność prawną. Wyraz prawo w stosunkach ludzi obejmuje dwa pojęcia:

1/ całokształt przepisów wogóle lub w pewnych wypadkach

2/ .poszczególny, pojedynczy lub przymusowy przepis; tu pojęcie prawo nazywamy ustawą. Jest to przepis który jednostce daje możność żądania postępowania względem siebie w przepisany sposób.

Prawo przedmiotowe składa się z przepisów o stosunku ludzi między ludźmi.

Prawo subiektywne: wewnętrzna możność żądania postępowania pewnych ludzi w ten a nie inny sposób. Odwrotnością jest prawo przedmiotowe.

Z podmiotowego prawa wynikają, obowiązki: pozytywny, gdy zachodzi mus wykonania czynności i negatywny, który polega na zaniechaniu pewnej czynności.

Podmiotem czyli subjektem prawa jest ten, który ma prawo t.j. możność wewnętrzną żądania wykonania pewnej czynności, obiektem ten, który musi wykonywać czyli ma obowiązek wykonywania danych czynności.

Podmiotem prawa mogą być ludzie tak pojedynczy jak i ich zrzeszenia n.p. państwo, gminy, związki i t.p. i zwa się osobami prawnymi.

Pozycogólny przepis prawny wyrażający ogólną zasadę, którą trzeba stosować w danym czasie, nazywa się normą prawną. Norma prawna może wyrażać nakaz lub zakaz. Normy noszą nazwę pierwotnych, jeżeli zawierają tylko nakaz lub zakaz, jeśli zaś obok nakazu lub zakazu wykazują skutki nieposłuchania tychże czyli t.zw. sankcje karne nazywają się wtórnymi. Bez sankcji prawo jest martwą literą.

Ź R Ó D Ł A P R A W A.

1/ Z w y c z a j.

Prawo zwyczajowe jest to zbiór zwyczajów, które tak dalece obowiązywały, że władze czuwały nad ich

spełnianiem. Z początku jako tradycja przechodziły z pokolenia na pokolenie, następnie spisano je i nazwano prawem zwyczajowem pisanem.

2/ W y r o k i s ę d z i o w s k i e.

Zebrane zbiory wyroków sędziowskich stały się powoli obowiązującym prawem, podobnie jak prawo zwyczajowe.

3/ C o m m u n i s o p i n i o d o c t o r u m.

Sędziowie w zawiłych sprawach nie chcąc brać na siebie odpowiedzialności w kwestjach spornych zwracali się o opinię uczonych. Orzeczenia uczonych, na które zgadzała się większość tychże, spisane, obowiązywały nadal jako norma prawna. Takim prawem z opinii jest prawo rzymskie.

Najnowszą formą prawa jest ustawa. Ustawa jest to przepis władzy zwierzchniczej, która nadała mu moc obowiązującą. Ustawy w przeciwieństwie powyżej wspomnianych zbiorów tworzą coraz to inne przepisy. Ponieważ ustawy odbiegały nieraz od prawa zwyczajowego zbierano je i wydawano w formie pisemnej. For-

ma w jakiej ustawy się wydaje jest, zależną od ustroju państwa, w którym się ukazuje.

W L A D Z E.

Niezależnie od ustroju musi istnieć władza zwierzchnicza, która wydaje rozkaz obowiązujący. Istnieją trzy władze: ustawodawcza, wykonawcza i sądowa. Mogą one być rozdzielone/republika/lub połączone /monarchja abs./

Ustawy obowiązują na terytorjum, dla którego ja wydano. Istnieją więc ustawy ogólno państwowe i partykularne n.p. trzech naczynych dzielnic:/prawo austr., pruskie, kodeks Napoleona :/Ustawy wydawane n.p. przez nasz Sejm są ogólnie państwowe. Partykularne są n.p. ustawy Sejmu śląskiego. Ustawy obowiązujące wszystkich obywateli państwa nawet i znajdujących się poza granicami, oraz cudzoziemców znajdujących się w państwie, w którym ustawę wydano.

Każda ustawa musi być odpowiednio ogłoszona.

/ U nas w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Pols/
Wszystkie ustawy nabierają mocy obowiązującej po

pewnym ściśle samą ustawą oznaczonym czasie, chociaż istnieją też ustawy obowiązujące z dniem ogłoszenia. Nieznajomością tej czy owej ustawy nikt nie może się tłumaczyć. Ustawy mają moc obowiązującą dla wypadków zaszłych po jej ogłoszeniu. Zdarza się czasem odwrotnie, co jednak w żadnym praworządnym państwie nie powinno mieć miejsca.

Ustawy są:

1/ogólne albo specjalne jak handlowe, wojskowe, górnicze i t.d.

2/bezwzględnie przymusowe t.j. takie, które wola jednostki nie może odmienić i względnie obowiązujące, której postanowienia wola jednostki może odmienić, /intercyza ślubna w Królestwie./

3/zasadnicze t.j. określające ustrój i prawa polityczne obywateli.

4/wszystkie inne noszą miano zwykłych.

Ustawy zwykle uchwalane są zwykłą większością, zasadnicze większością kwalifikowaną/n.p.2/3 głosów uprawnionych, /.

Ustawy zwykle powinny być dostosowane do zasadniczych, zwanych konstytucyjnymi. Zbiory ustaw nazywamy kodeksem.

Ustawa ustanawia tylko pewne ogólne normy zastosowania do danej kategorii wypadków. Aby daną ustawę móc zastosować do pewnego wypadku t.j. aby ułatwić zastosowanie ustaw istnieje interpretacja ustawy t.j. objaśnienie, wniknięcie w ducha danej ustawy, wniknięcie w to co ustawodawca miał na myśli, wydając daną ustawę. Materiału do tego u nas dostarczają n.p. interpretacje posłów, przemowy, uzasadnienia i t.d.

Dalszą formą są dekrety, są to postanowienia głowy państwa, wydawane, gdy władze ustawodawcze nie funkcjonują n.p. w czasie wojny lub innych anormalnych warunkach. Z chwilą nastania normalnych warunków muszą one być przedłożone władzy ustawodawczej do zatwierdzenia.

Rozporządzenia są to rozkazy, postanowienia i wyjaśnienia głowy państwa, ministrów i innych urzędników wydawane w danym sobie zakresie działania i w ramach

niesprzeciwiających się obowiązującym już ustawom.

Ze względu na stosunki jakie ma regulować prawo dzieli się na publiczne i prywatne.

Publiczne obejmuje stosunki prawne między jednostką a państwem.

Prywatne obejmuje stosunki jednostek między sobą.

Ścisłej granicy między oboma prawami nie da się przeprowadzić.

Do prawa publicznego należą:

a/ogólne: polityczne, administracyjne, międzynarodowe, finansowe i karne, oraz

b/specjalne: kościelne, wojskowe i morskie.

Do prawa prywatnego należą:

a/ogólne: cywilne, handlowe, wekslowe, hipoteczne, oraz

b/specjalne: autorskie, patentowe.

Na granicy tych praw, wkraczając w dziedzinę i publiczną i prywatną są: górnicze, fabryczne i prasowe.

Oprócz tych praw materialnych, regulujących stosunki prawne, istnieją formalne regulujące formę w jakiej

państwo gwarantuje swym obywatelom prawność. Do formalnego prawa należy ustroj sądów i postępowanie sądowe /sądownictwo/.

P R A W O P O L I T Y C Z N E.

Prawo polityczne nazywane państwowem lub konstytucyjnem obejmuje przepisy ustroju państwa. Ustrój można podzielić na trzy kategorie: monarchja, republika i monarchja ograniczona.

Ustrój monarchiczny czyli absolutny polega na tem, że władza państwa najwyższa, monarcha Dei gratia, na mocy swych praw dynastycznych ześrodkowywał w sobie wszystkie czynniki władzy - mianował i usuwał władze ustawodawcze, ;żadna ustawa bez jego zatwierdzenia nie obowiązywała.

Republika - polega na tem, że władza spoczywa w rękach ludu, który wybierając swych przedstawicieli przelewa na nich swą władzę. Na czele stoi prezydent lub zbiorowe ciało zwierzchnioze jak n.p. Rada Związkowa w Szwajcarji. Tak samo obieralni są

inni urzędnicy. Tylko lud może nadawać lub odbierać im władzę. Głosowanie całego ludu w ważnej sprawie nazywa się re p r e n d u m.

Monarchja ograniczona polega na tem, że władza monarchy jest ograniczona konstytucją. Władza zwierzchnicza dzieli się na ustawodawczą, wykonawczą i sądową. Władza ustawodawcza spoczywa w ręku monarchy i parlamentu. Z biegiem czasu parlament zupełnie ograniczył monarchę. Parlament jest albo dwuizbowy - z izbą wyższą i niższą, - lub jednoizbowy. Dwuizbowy jest nazwaniem niestosownem, ponieważ jedna izba bez zgody i aprobaty drugiej nie jest w stanie wydać ustawę. Izba niższa lub posłów /u nas Sejm/ jest to zgromadzenie posłów wybieralnych na czas ograniczony. Wybierając posła wyborcy przelewają na niego swe prawa, ale nie mogą go związać swemi zleceniami, powinien mieć absolutną swobodę działania i w tym też sensie jest nietykalnym t, zn. że nie może być pociągniętym do odpowiedzialności bez zgody sejmu.

Wybory posłów są bezpośrednie, jeżeli wyborcy oddają głos na posła wprost, lub pośrednie, jeżeli prawyborcy wybierają wyborców, którzy dopiero obierają posłów. Tajne, jeżeli głosy składa się w zamkniętych kopertach. Jawne, jeżeli głosy oddaje się wprost ustnie. Powazeczne, o ile wszyscy obywatele mają głos. Ograniczone, o ile tylko pewne kategorie wyborców mogą głosować. Równe, jeżeli każdemu obywatelowi przysługuje równe prawo głosu. Nierówne inaczej zwane pluralne, jeżeli pewne jednostki na podstawie censusu t.j. wyższej stopy podatkowej i t.p. mają kilka głosów.

Wreszcie system wyborów prowincjonalny zabezpieczający na podstawie układanych naprzód list, głosy mniejszości narodowej. /system ten był u nas stosowany/.

Izba wyższa. Członkowie izby wyższej są zazwyczaj wybieralni. We Francji senatorowie są wybieralni. W Anglii natomiast godność członka Izby Wyższej jest dziedziczną w rodach arystokratycznych, prze-

chodząc z ojca na syna.

W parlamentach europejskich Każda ustawa musi być przyjęta przez obie izby. W tym celu rząd, ewntualnie grupa posłów uchwala projekt ustawy który po odpowiednich poprawkach wnoszą na sejm. Do tego celu wybiera się komisję z posłów kompetentnych w przedmiocie danego projektu. Po należytem przedyskutowaniu projektu przez komisję, wnosi się go na sejm. Właściwa czynność parlamentarna cała żmudna, mozolna, cicha praca pozostająca często w ukryciu spoczywa w komisjach. Tam jedynie pracuje się skutecznie i prawdziwie, bo w sejmie odbywa się tylko dekoracyjna część pracy, rzeczby można popisy poszczególnych mówców. Uchwały w komisjach przechodzą zwyczajną większością głosów. Projekt uważa się za przyjęty, jeżeli obie izby zgodzą się na dosłowny tekst ustawy; nawet jeżeli jedno słowo ustawy zostanie przez jedną z izb zmienione, ustawa wraca z powrotem do pierwszej izby. Z chwilą

obopólnej zgody ustawa zostaje oddaną władzy wykonawczej do ogłoszenia. W ustrojach monarchicznych, gdzie pierwiastek monarchiczny przeważał, gdzie monarcha nie jest zanadto skrepowany konstytucją, monarcha ma prawo "veto", t.j. sprzeciwienia się ustawie, chociażby była uchwalona przez obie izby. Często zdarzało się to w b. Austrii, że cesarz nie sankcjonował ustaw.

W niektórych państwach ustawy są wydawane przez jedno ciało ustawodawcze, sejm urzędujący w stolicy, nazywa się to "centralizacją"/Do niedawna było tak u nas, gdy sejm warszawski był jedynym ciałem ustawodawczym; obecnie mamy sejm śląski/. Przeciwny system nazywamy "decentralizacją". Tak było w Austrii, gdzie obok sejmu wiedeńskiego był galicyjski, czeski, i. t. d. W Niemczech obok sejmu w Berlinie sejm pruski. Delegat sejmu brał udział w radzie ministrów jako minister bez teki z równym głosem.

Jednym z najważniejszych praw sejmu jest prawo uchwalania budżetu, bo w tej drodze wnikania w

poszczególne pozycje budżetu, kontroluje się system administracji państwa, wskutek czego każdy poseł ma możność krytyki. Obok tego najważniejszego, przysługuje posłom prawo interpelacji, t. zn. że każdy poseł względnie grupa posłów ma prawo żądania od rządu wyjaśnień co do jego działalności ewentualnie od poszczególnych ministrów. W zależności od przyjęcia wyjaśnień do wiadomości udziela się całemu gabinetowi lub poszczególnym ministrom votum zaufania. Gdzie ministrowie są odpowiedzialni przed parlamentem, tam panuje trwale i ściśle system parlamentarny.

WŁADZA WYKONAWCZA.

Spoczywa ona w rękach rządu. W ustrojach republiki spoczywa ona w ręku prezydenta i wyższych urzędników kierujących osobnymi ~~pr~~działami administracji państwowej czyli ministrów.

Ministrowie nazywani także sekretarzami stanu /podsekretarz-viceminister/ wspólnie tworzą radę albo gabinet, na którego czele stoi prezydent mi-

nistrów, zwyny tu i ówdzie kanclerzem premierem i. t. d. W państwach parlamentarnych ministrowie są odpowiedzialni przed parlamentem, w monarchiach przed monarchą, który mianuje lub usuwa ich często nawet wbrew woli sejmu; w republikach są wybierani przez lud i przed nim są odpowiedzialni. Do władzy monarchicznej należy sankcjonowanie ustaw, najwyższa władza wykonawcza, w różnych państwach różnie ograniczona, oraz pewne prawa zwierzchnicze n. p. prawo przedterminowego rozwiązania izb/ prezydentom prawo to nie przysługuje/. W państwach konstytucyjnych ustawa zasadnicza określa prawa ludu, Jest kilka typów konstytucji n. p. oktryjowana t. j. narzucona/Rosja/ ludowa, i t. d. Konstytucja określa prawa obywatela, Impuls do określenia tych praw dała deklaracja "O prawach człowieka i obywatela", która ukazała się w roku 1789 podczas rewolucji francuskiej. Przechodząc różne stadia rozwoju doszła do formy dzisiejszej.

Prawa człowieka i obywatela dzielią się na dwie grupy: prawa osobiste i prawa polityczne.

Prawo osobiste zawiera:

- 1/ Równość wobec prawa.
- 2/ Nietykalność osobistą.
- 3/ Wolność przekonań.
- 4/ Nietykalność własności prywatnej.
- 5/ Wolność słowa i prasy.
- 6/ Wolność stowarzyszeń i zgromadzeń.
- 7/ Nietykalność mieszkań.
- 8/ Nietykalność korespondencji.

Prawo polityczne zawiera:

- 1/ Udział w wykonywaniu władzy ustawodawczej.
- 2/ Udział w decydowaniu o podatkach.
- 3/ Udział w zarządzie państwa.
- 4/ Prawo petycji.

Wszystkie te prawa stanowią gwarancję konstytucyjne. Mogą one być zawieszane jedynie w bardzo ważnych wypadkach jak wojna i t.p.

WŁADZA SĄDOWA.

Polega ona na tem, że sędziowie są zupełnie niezależni od innej władzy wykonawczej. Sędzia zatem nie jest urzędnikiem. Powinien rostrzygać tylko według swych przekonań wedle swego sumienia.

To są ogólne zasady. Dodać jednak należy, że życie społeczno-organizacyjne powinno uzupełniać czynności, które ma spełniać rząd, szczególnie np. u nas.

Przynależność państwowa. Cudzoziemcy na czas pobytu w obcym państwie podlegają tym samym prawom co własni obywatele.

KONSTYTUCJA POLSKA z dnia 17 marca 1921, stanowi na dłuższy okres czasu podstawę rozwoju i bytu naszego państwa.

/Wyd.: St. Rymara "Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej", 1921/.

